

بررسی راهکارهای موثر در ایجاد محله پایدار با رویکرد مشارکتی (مطالعه موردی: محله راهنمایی یاسوج)

محمد رضا رضایی: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، مرودشت، ایران*
سوده نگین نجاجی: دانشجوی کاشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج، یاسوج، ایران

چکیده

در قالب فرآیندی مشارکتی، دموکراتیک و مردم محور توسعه محله ای از چندین دهه گذشته با تأکیدی خاص در کشورهای توسعه یافته، به عنوان محور برنامه‌های توسعه پایدار شهری قرار گرفت. ساختار مدیریت شهری در ایران با دارا بودن ویژگیهای غیر مشارکتی، متمرکز، از بالا به پایین، سیاست زده، فقدان همگرایی افقی، عدم ارتباط دوسویه مابین سطوح مختلف شهری، دیدگاه‌های نوین مدیریت شهری بر پایه سلول‌های بنیادین شهر (محله) را دچار نقصان آشکاری ساخته است. این پژوهش که در محدوده ی قانونی شهر یاسوج به شیوه توصیفی-تحلیلی با رویکرد غالب اسنادی-پیمایشی در سطح محله راهنمایی در ناحیه یک شهری در یاسوج در سال ۱۳۹۳ انجام شده است به دنبال آسیب شناسی تنگناها و پتانسیل‌های برنامه‌ریزی محله محور پایدار در سطح محله مورد مطالعه بوده است. در مطالعه حاضر نشان داده شده است که تحقق رویکرد نوین محله محوری در شهر یاسوج به دلیل ویژگیهای سیستم کلان و محلی مدیریتی کشور و به دنبال آن ناپایداری آشکار ابعاد مختلف کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیک محله ی راهنمایی در یاسوج، نیازمند سازماندهی مجدد و برنامه‌ریزی در چهار محور مدیریت یکپارچه، منابع مالی پایدار، نیروی انسانی کارآمد و متخصص شهری و نیز قوانین و مقررات پشتیبانی کننده -به عنوان عوامل مشترک تحقق محله محوری است. این مهم جز با عبور از رویکرد سنتی کنونی و دقت نظر در عناصر برنامه‌های موفق جهانی و سپس تحلیل، به روز رسانی و بومی سازی آنها مطابق با فرهنگ و شرایط اقتصادی-اجتماعی حاکم بر ایران و شهر یاسوج میسر نخواهد شد.

واژه‌های کلیدی: محله پایدار، برنامه‌ریزی محلی، توسعه پایدار، محله راهنمایی

۱-مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

رشد سریع شهرنشینی همگام با تغییرات اساسی در سبک و شیوه‌ی زندگی شهری متأثر از نظام سرمایه‌داری و ورود اتومبیل و دیگر تکنولوژی‌های جدید باعث بروز و ظهور مشکلات متعدد شهرنشینی و شهرسازی در تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و به ویژه کالبدی شهرها شده است. یکی از مکان‌هایی که به شدت از این تحولات متأثر بوده نظام محلات شهری چه در شهرهای قدیمی و چه در شهرهای جدید است که منجر به از هم پاشیدگی و گسست تعاملات و سبک زندگی خاص اینگونه محلات گشته است.

برای رهایی از مشکلات و مسائل شهرنشینی و شهرسازی نظریه‌های متعددی ارائه شده که یکی از این نظریه‌ها، نظریه توسعه پایدار شهری است که توسعه‌ی همه جانبه و ناظر به ابعاد مختلف از جمله سه بعد اصلی اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی است و به مفهوم حرکت بر محور انسان- محیط است، توسعه امکانات اقتصادی با توجه به ملاحظات محیطی و عدالت اجتماعی را مورد توجه قرار می‌دهد. این نظریه پس از مشکلات ایجاد شده از توسعه صرفاً اقتصادی، بعد از جنگ جهانی مطرح گردید. جایی که توسعه بی‌رویه باعث اختلافات طبقاتی و مشکلات زیست محیطی عدیده‌ای شده و مسیر توسعه به ابعاد محیطی و اجتماعی کمتر از اقتصادی بها داده بود. پس از آن نظریه‌های دیگری از درون این نظریه به وجود آمدند، که نظریه توسعه محله‌ای پایدار یکی از این نظریات است.

رویکرد محله محوری منبث از نوشهرگرایی تلاش می‌کند با تقویت و بهبود فضای کالبدی محله، تعاملات اجتماعی را افزایش داده و از این مسیر به بهبود حس تعلق به مکان، خوداتکایی اقتصادی و ارتقاء سرمایه اجتماعی نایل گردد. اصولی که در تحقق این امر مورد استفاده قرار می‌گیرند شامل توسعه فشرده، کاربری‌های مختلط، مسکن متنوع، خیابان‌های باریک و به هم پیوسته، پیاده‌محوری و حمل و نقل متنوع است.

مطالعه مبانی نظری رویکرد محله محوری، نشان می‌دهد که مفهوم اجتماع محلی و دیدگاه‌های مشارکتی، دارایی مبنا و سرمایه اجتماعی در تبیین و تحقق آن نقش اساسی دارند. می‌توان گفت دو عامل عمده اجتماع محلی و مدیریت شهری در تحقق رویکرد محله-محور نقش اصلی دارند که در این میان مدیریت شهری به عنوان آغازگر این فرایند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

شهر یاسوج در سال ۱۳۴۳ به دلایل سیاسی، امنیتی و به منظور اسکان جمعیت کوچ رو و ایجاد پایگاهی برای استقرار ادارات و سازمان‌های دولتی به وجود آمده است. این شهر در دشت سررود بین رودهای بشار، مهربان و کوه دنا واقع گردیده، ورشد شدیدی را در سال‌های اخیر داشته و در نتیجه موجب شکل‌گیری محلات متعددی شده است. یکی از این محلات محله‌ی راهنمایی است که به مانند بسیاری از دیگر محلات شهر به دلیل وجود تنگناهای متعدد در خصوص مدیریت بهینه‌ی سازمان فضایی شهر، عدم توجه به رویکرد محلی، مشارکت مردم، نظام‌های پایدار اکولوژیک محلی و نهایتاً عدم برآورده سازی نیازهای واقعی ساکنین، به توسعه‌ی پایدار

منتهی نشده است. پژوهش حاضر قصد دارد تا پس از شناخت و آسیب شناسی وضع موجود، راهکارهای لازم را در پس رویکرد محله محوری و مشارکت مردمی به سوی توسعه محله ای پایدار ارائه نماید.

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

امروزه در گفتگوهای روزمره، وقتی سخن از محله بر زبان می‌آوریم، مفهومی بدیهی و بی نیاز از تعریف و تفسیر را در ذهنمان جای می‌دهیم. اما اگر در همان لحظه از خود پرسیم محله چیست، به سادگی قادر به تعریف محله نخواهیم بود. در حقیقت، امروزه ما در زندگی روزمره، اصطلاح "محله" را بدون اطلاع یا بی توجهی به مفهوم واقعی و پیشینه بلند تاریخی آن به کار می‌بریم.

ادبیات علمی شهرسازی و سایر علوم مرتبط با آن نیز در سالهای اخیر به همین آسیب مبتلا گردیده اند. طرحهای شهرسازی امروزی، بارها واژه ی محله را بکار می‌برند و برای آن تعاریف، تفاسیل و کاربردهایی ارائه می‌نمایند که به هیچ وجه در بر گیرنده ابعاد مختلف فرهنگی و تاریخی، کالبدی و فضایی، اجتماعی و اقتصادی، اداری و جغرافیایی و غیره نمی باشد. امروزه، تهیه کنندگان طرحهای شهری، مفهومی محله را در جهت نیل به اهداف خود بکار می‌گیرند، بی آنکه هیچ گونه نگرانی خاصی نسبت به پیامدهای طرح خود بر آخرین آثار محله‌های موجود شهری و به ویژه محلات تاریخی شهرها داشته باشند. به بیان دیگر، طرحهای شهری، خود به عاملی در جهت نابودی تدریجی محلات شهری تبدیل شده اند.

یکی از ویژگیهای کهن شهرهای ایران وجود محلات شهری دارای وحدت از نظر کالبدی و فضایی و

برخوردار از استقلال نسبی از نظر عملکردی بوده که گروهی متجانس از مردم، خانه‌های آنها و مراکز تامین خدمات اولیه زندگی آنها را در خود جای می‌داده است. تشابهات فرهنگی موجود در این محلات که مبتنی بر عواملی چون دین، مذهب، قومیت، زبان، شغل و غیره بوده است. به حیات روزمره، اندیشه‌ها و فعالیتهای ساکنین آن نظم بخشیده و سبب شکل گیری روابط اجتماعی چهره به چهره و سازمان مدیریتی برخاسته از میان اهالی محله بوده است. در یک قرن اخیر، محلات شهرهای تاریخی به آسیب‌های متعدد کالبدی- عملکردی و در نهایت زوال تدریجی مبتلا شده اند. علت این امر را می‌توان در بی توجهی به مفهوم واقعی محله، کارکردها و نقش‌های محله در حیات شهری دانست اگرچه، رجعت به سازمان کهن محله‌های شهری به سادگی توجیه پذیر، عملی و منطقی نیست با این حال بازتولید مفهوم محله با اتکا به ضرورتها و نیازهای زمانه و جایگاه کهن فرهنگی تاریخی محلات، می‌تواند از یکسو سبب حفظ نظام اجتماعی- اقتصادی محلات تاریخی شهرها (و یا محلات شهرهای تاریخی) و به دنبال آن جلوگیری از نابودی ساختار کالبدی آنها شود و از سوی دیگر سبب شکل گیری مفهوم محله در بافتهای توسعه یافته شهری شود. در یک کلام، محله، مفهومی کهن است که در سالهای اخیر مورد بی توجهی فراوان قرار گرفته و در ایران، همواره از جریانات کلان اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی و سیاسی موجود در شهرها تاثیر پذیرفته است.

پس از وقوع انقلاب صنعتی و بروز مشکلات متعدد شهرنشینی و شهرسازی جنبشی جدید به نام

ارائه ی راهکارهای واقعی و موثر برای برون رفت از شرایط فعلی

۱-۴- پیشینه پژوهش

اگرچه در مورد شهر یاسوج تاکنون پژوهشی مستقل در مورد برنامه ریزی مشارکتی و برنامه ریزی محله ای انجام نشده ولی رساله‌ها و مقالات متعددی در کشور انجام شده که در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود:

دادفر، (۱۳۸۸)، در پایان نامه ای تحت عنوان « بررسی عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در شوراباری محله (مورد مطالعه: محله نیاوران)» با طرح مساله کیفیت زندگی شهری در شهر تهران و ضرورت بهره گیری از مشارکت مردمی در گذار از مشکلات زندگی شهری، روابط معناداری بین دو متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان مشارکت افراد در شوراباری و همچنین بین احساس بی قدرتی و پایگاه اقتصادی - اجتماعی بدست آورد و بیان داشت با بالا رفتن پایگاه اقتصادی - اجتماعی میزان مشارکت کاهش خواهد یافت. همچنین بیان می‌دارد که از سنجش همبستگی احساس بی قدرتی و مشارکت اجتماعی این نتیجه بدست آمد که تفاوت معناداری بین میزان مشارکت افراد در شوراباری و احساس بی قدرتی وجود دارد.

احمدی، (۱۳۸۳)، در پایان نامه ای با عنوان «شهروندی و مشارکت مدنی: بررسی تأثیر آگاهی از حقوق و تعهدات شهروندی در شهر بر فرایند تحقق حقوق شهروندی (نمونه موردی کلان شهر تهران)» ضمن تعریفی از شهروند و حقوق شهروندی به درگیری‌ها یا مشارکت‌های مدنی اشاره و به تحلیل مشارکت‌های مدنی در سطوح کلان، میانی و خرد پرداخته که براساس یافته‌های تحقیق

نوشهرسازی شکل می‌گیرد که انسان را محور طراحی خود قرار می‌دهد. نوشهرسازی دیدگاهی است که برای جاد بافت شهری با مشخصه اصلی قابلیت راهپیمایی ساکنین، تأمین مایحتاج و انجام کارهای روزانه زندگی و دارا بودن مقیاس انسانی تأکید دارد. یکی از مفاهیمی که در این جنبش مورد توجه قرار می‌گیرد رویکرد محله محوری است که محلات شهری را مورد هدف قرار داده و با راهکارهایی که ارائه می‌دهد پویایی، سرزندگی و پایداری را به محلات شهری باز می‌گرداند (رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸).

هدف این رویکرد حذف اتومبیل از زندگی روزانه نیست بلکه هدف فراهم آوردن ایمنی و آسایش، راحتی و رضایت پیاده‌ها در کنار سواره‌ها است. در این محلات انواع متفاوتی از خانه‌ها با کیفیت، وسعت و نمای متفاوت در کنار هم قرار می‌گیرند. لذا گروه‌های متفاوتی می‌توانند در چنین محله‌هایی در کنار یکدیگر زندگی کرده و اختلاط درآمدی و فرهنگی با محوریت قرار دادن محله به عنوان هسته ی تشکیل دهنده شهر یکی از ابزارهای شکل دهی محلات بر اساس نظم و برنامه ای از پیش تعیین شده محسوب می‌شود. از این رو این رویکرد به عنوان راهکاری که تنظیم کننده محیط کالبدی، اجتماعی و فرهنگی در سطح محله می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

۱-۳- اهداف پژوهش

شناخت و آسیب شناسی روند شکل گیری محلات شهر یاسوج.

تعیین میزان تاثیر مشارکت مردم یک محله بر توسعه ی پایدار محله ای

حاجی پور، (۱۳۸۵)، در مقاله ای با عنوان « برنامه ریزی محله - مبنا رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار » در پی تبیین نقش و جایگاه رهیافت محله مبنا به منظور استفاده از آن در نظام برنامه ریزی و مدیریت شهری است. این مقاله سعی دارد که ضمن توضیح اجمالی چگونگی تغییر و تحول در پارادایم شهرسازی؛ عوامل بروز و ظهور نگرش جدید به مدیریت و برنامه ریزی شهری را بررسی و مشخصه‌های رویکرد جدید را تبیین کرده و ظرفیت‌های آن را در نظام مدیریت شهری ارائه نماید. بررسی نظریات، دیدگاه‌ها، مشخصات و مفهوم برنامه ریزی محله مبنا نشان داد که رویکرد مذکور در جستجوی تعامل اجتماعی بوده و مشارکت بازیگران محلی را در دستور کار قرار داده است، تسهیل کننده و هماهنگ کننده بوده و کمتر به مداخلات کالبدی فضائی پرداخته و با نگاه فرایندگرا به پایداری تصمیمات در سطوح مختلف خواهد انجامید.

۱-۵- فرضیه تحقیق

عدم توجه مجموعه ی مدیریت شهری نسبت به مولفه‌های محله ی پایدار منجر به شکل گیری محلات ناپایدار شده است. به نظر می‌رسد پیاده کردن رویکرد برنامه ریزی مشارکتی می‌تواند منجر به افزایش پایداری محلات شهری به ویژه محله ی راهنمایی در شهر یاسوج گردد.

۱-۶- روش تحقیق

روش تحقیق به صورت توصیفی- تحلیلی کاربردی است که ابتدا داده‌ها و اطلاعات اولیه با استفاده از روش‌های اسنادی، کتابخانه ای و پیمایشی از قبیل مصاحبه و مشاهده گرد آوری شده است. سپس به

میزان درگیری و مشارکت مدنی شهروندان سطح پایینی دارد و بیشتر در قالب درگیری‌های برخوردی، ارتباطی و اعتراضی طبقه بندی می‌شوند.

موسوی، (۱۳۸۵)، در دانشگاه تربیت مدرس، پایان نامه‌ای را با عنوان «برنامه ریزی توسعه محله‌ای با تاکید بر سرمایه اجتماعی در کوی طلاب مشهد» دفاع کرد. در این پایان نامه با ارائه تعاریف متعدد از سرمایه اجتماعی، ابعاد و شاخصهای آن، به کاربرد سرمایه اجتماعی در توسعه محله‌ای بر مبنای دو شاخص سیاست داریی مبنای مردم گرا و سیاست داریی مبنای مکان گرا پرداخته است.

فروزنده، (۱۳۸۹)، در دانشگاه تربیت مدرس (دانشکده هنر و معماری)، پایان نامه ای را با عنوان «برنامه ریزی محله محور در بافتهای فرسوده شهری بر پایه رویکرد نوشهرگرایی» مطالعه موردی: محله سنگلج تهران» دفاع کرد. در این پایان نامه با ارائه تعاریف متعدد از سرمایه اجتماعی، ابعاد و شاخص‌های آن، به کاربرد مشارکت مردم در توسعه محله سنگلج پرداخته است.

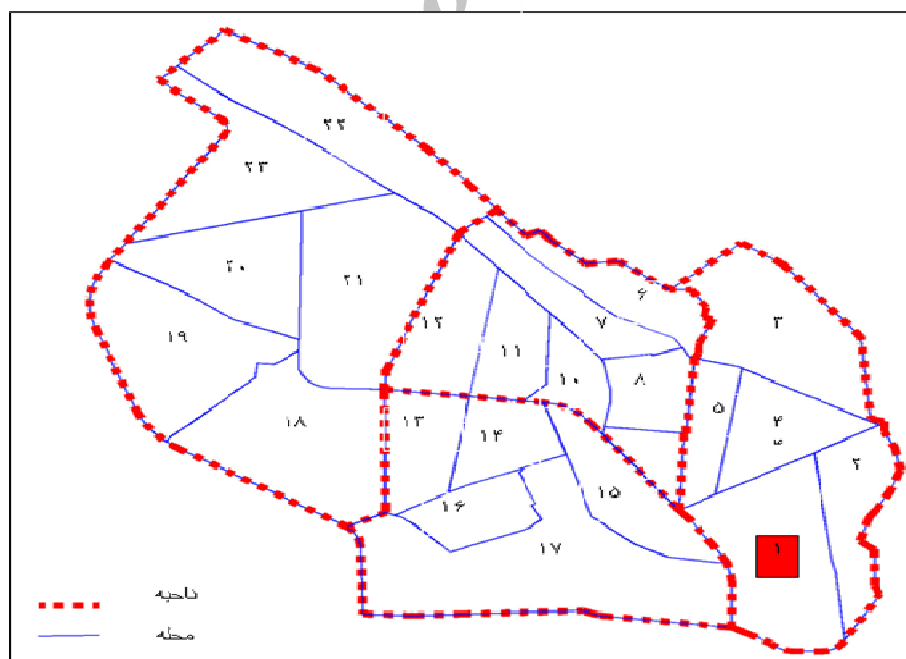
بیک دلی، (۱۳۸۷)، در پایان نامه ای با عنوان طراحی حوزه محلی در منطقه آزاد اروند با تکیه بر اصول نوشهرگرایی به بررسی ساماندهی و ایجاد یک محله مطلوب با استناد به اصول نوشهرگرایی پرداخته است. در این پژوهش مفهوم محله و واحد همسایگی، روند تغییرات این مفهوم و نظرات نوشهرگرایان در باب محله بیان شده است. نمونه موردی این پژوهش دهکده بریم واقع در منطقه آزاد اروند (بخش آبادان) است. پس از انجام مرحله شناخت، چشم انداز، اهداف، راهبردها و سیاست‌های تدوین شده و در ادامه چارچوب طراحی شهری محدوده و طراحی محور گردشگری دهکده ارائه گردیده است.

به خیابان ساحلی و رودخانه بشار، واز شرق به خیابان شهید رجائی منتهی می‌شود. جمعیت محله ۹۲۷۷ نفر و وسعت آن حدوداً ۱۲۲/۸۶۱ هکتار است. عبور خیابان‌های شهیدباهنر در راستای شمالی-جنوبی وستارخان در راستای شرقی- غربی از قلب محله، به نوعی محله را به سه زیرمحله تقسیم کرده است. مرکز صدا و سیما، اداره آموزش و پرورش، مرکز راهنمایی و رانندگی و پارک ساحلی در حاشیه ی رودخانه ی بشار در این محله، از کاربری‌های مهم آن محسوب می‌شوند که دارای عملکردی شهری و فراشهری هستند. بیشترین کاربری در این محله به کاربری مسکونی است و این محله فاقد اراضی باغ، زراعی، نظامی و تجهیزات است.

توزیع پرسشنامه در سطح محله ی راهنمایی پرداخته شده است. برای برآورد حجم نمونه در این پژوهش از فرمول کوکران استفاده شده است. تجزیه و تحلیل با استفاده از روش‌ها و تکنیک‌های آماری و نرم افزارهای excel و spss صورت گرفته است. برای گرد آوری داده‌ها و اندازه گیری متغیرها از پرسشنامه استفاده شده که سوالات بر پایه ی سه بعد مطلوبیت کالبدی، اجتماعی و اقتصادی، که سه بعد اصلی توسعه پایدار است صورت گرفته است.

۱-۷- محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه محله ی راهنمایی شهر یاسوج است. شهر یاسوج شامل ۴ ناحیه و ۲۳ محله است. این محله در ناحیه یک شهرواقع شده واز شمال به بلوار بویراحمد، از غرب به بلوار استقلال، از جنوب

شکل ۱- نقشه موقعیت ناحیه ۱ و محله ۱ شهر یاسوج، ماخذ: نگارنده

۲- مبانی نظری

۱-۲- توسعه پایدار شهری

نظریه توسعه پایدار شهری حاصل بحث‌های طرفداران محیط زیست درباره مسائل محیطی بخصوص محیط زیست شهری است که به دنبال نظریه توسعه پایدار برای حمایت از منابع محیطی ارائه شد. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲: ۳۴۰). تعریفی که می‌توان از توسعه پایدار شهری ارائه داد این گونه است: توسعه ای که به نیازهای مردم شهر پاسخ می‌گوید، اما بقا و دوام آن تضمین گردد، و در عین حال آب، خاک و هوا، آلوده و بلا استفاده نگردد (برآبادی، ۱۳۸۴).

۲-۲- محله

محله یا برزن به قسمتی از یک شهر یا روستا گفته می‌شود که نام، محدوده و مشخصات خود را داشته باشد. در محاوره‌های فارسی محله یک واحد اجتماعی و محل سکونت اقشاری از جامعه است که به ویژه از نظر اجتماعی دارای وجوه مشترک می‌باشند. به لحاظ معنایی محله جای حلول، فرود، جا و مکان می‌باشد.

۲-۳- برنامه ریزی محله محور

طی یکی دو دهه اخیر در سطح جهانی بسیاری از سازمانها و نهادهای دخیل در امر مدیریت و برنامه ریزی شهری، بر ترویج نگرش مشارکتی در جهت تشویق نوعی رهیافت به برنامه ریزی "از پایین به بالا" تأکید داشته و تصمیم‌گیری و چاره‌اندیشی در خصوص حل مسائل شهری را بر مبنای اجتماعات محله‌ای یا محلات شهری پایه‌گذاری نموده‌اند. این موضوع از دهه ۱۹۷۰ به شکل جدی مطرح شد و فلسفه پدیدارشناسی و کارهای هوسرل را می‌توان

سرآغازی بر توجه عمیق به جهان اجتماعی دانست. اما در حوزه شهرسازی شاید بتوان «جان فریدمن» را به عنوان برجسته‌ترین نظریه پرداز ذکر کرد که ضرورت بازنگری در اندیشه برنامه ریزی و چرخش از عرصه‌ها و سطوح کلان تصمیم‌گیری به جنبه‌های محلی و عرصه‌های زندگی روزمره را مطرح نموده است (حاجی پور، ۱۳۸۵: ۵).

۲-۴- مشارکت

واژه مشارکت^۱ از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع برای منظوری خاص می‌باشد. در مورد معنای اصطلاحی آن بحث‌های فراوانی شده است ولی در مجموع می‌توان جوهره اصلی آن را درگیری، فعالیت و تاثیرپذیری دانست. با پذیرش این جوهره برخی از صاحب نظران مدیریت، تعریف زیر را برای مشارکت ارائه نموده‌اند: "مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به هدفهای گروهی یکدیگر را یاری دهند و درمسئولیت کارشریک شوند.

۲-۵- مدیریت پایدار شهری

به دنبال افزایش سریع جمعیت شهرها چالش‌هایی مانند پدیده اسکان غیر رسمی، آلودگی‌های زیست محیطی، کمبود خدمات شهری، بالا بودن مصرف انرژی، مسائل اجتماعی و غیره در شهرهای بزرگ به وجود آمد که منجر به نظریه توسعه پایدار شهری شد. در جهت رسیدن به توسعه پایدار شهر، مفهوم مدیریت پایدار شهری که به دنبال هدایت فزاینده جامعه شهری است، مطرح شده است. مدیریت پایدار

¹ Participation

مورد نیاز برای بررسی میزان پایداری محله راهنمایی در این تحقیق استفاده از سه شاخص اصلی توسعه پایدار محلی یعنی شاخص کالبدی، اجتماعی و اقتصادی پرداخته ایم. جمع آوری و تدوین اطلاعات و همچنین برای شناسایی محله شاخص‌های مورد نیاز از اطلاعات مرکز آمار ایران به عنوان اصلی‌ترین مرجع گرد آوری اطلاعات پایه در کشور و همچنین طرح‌های مصوب شهری مانند طرح جامع و تفصیلی استفاده شده است. در تهیه ی برخی از شاخص‌ها بررسی‌های میدانی بوسیله ی پرسشنامه انجام گرفته است و بعد از پردازش نتایج حاصل از بررسی‌های میدانی بوسیله ی نرم افزارهای Excel و Spss شاخص‌های مورد نظر پژوهش تهیه شده است.

۳-۱- بررسی شاخص‌های پایداری در محله

راهنمایی

اگر چه شاخص‌های پیشنهادی توسعه ی پایدار محله ای دامنه ی وسیعی دارد لیکن سعی شد مجموعه شاخص‌هایی را که صاحب‌نظران امور شهری در مورد آنها اجماع و اتفاق نظر دارند یعنی سه شاخص کالبدی، اجتماعی و اقتصادی را مورد بررسی قرار دادیم. شاخص‌های توسعه ی پایدار محلی که برآمده از اصول و مفاهیم پایداری در سطح محلی است. از آنجا که شالوده ی توسعه ی پایدار محله ای بر رضایت مندی و تامین نیازهای پایه ی محلی، خدمات رسانی مطلوب محلی، تعادل اکولوژیک، اعتماد محلی و وجود پیوندهای جمعی، تعلق خاطر محلی و بقای اقتصادی استوار است، لذا هر یک از موارد مذکور می تواند به عنوان معیار مناسبی برای ارزیابی پایداری در سطح محلی مطرح باشد.

شهری باید بتواند که به صورت نامحدود زمانی و بدون تخریب منابعی که فرآیند توسعه بدن وابسته است را استمرار ببخشد. مدیریت پایدار شهری، باید بتواند به نیازهای مردم شهر پاسخ گوید، بقا و دوام آن تضمین گردد و در عین حال پایداری آب، خاک و هوا یعنی سه عنصر که برای حیات انسان ضروری است، تضمین گردد (حاجی پور، ۱۳۸۵: ۳۸).

۳- تحلیل یافته‌ها

در تحقیق حاضر میزان پایداری محله راهنمایی یاسوج واقع در ناحیه ۱ شهر را مورد بررسی قرار داده ایم. محله راهنمایی از مهم ترین و کلیدی ترین محله‌های شهر محسوب می‌شود و به دلیل موقعیت استراتژیکی که دارد حائز اهمیت است. رودخانه ی بشار در جنوب محله ی راهنمایی و پارک ساحلی که در حاشیه ی این رودخانه قرار گرفته است از کاربری‌های مهم محله محسوب شده و موقعیت اقتصادی ویژه ای را برای این محله در سالهای اخیر ایجاد کرده است. در حال حاضر بیشترین کاربری در این محله به کاربری مسکونی است و این محله فاقد اراضی باغ، زراعت، نظامی و تجهیزات است. روند توسعه و گسترش شهر مخصوصن از لحاظ فرهنگی باعث شده طبق نیازهای انسانی بزرگترین مجموعه تفریحی گردشگری شهر در حواشی رودخانه ی بشار در این محله رونق بگیرد. یکی از عوامل اصلی در ظهور توسعه پایدار نیازمندی‌های انسانی است که عمدتاً متکی به نیازهای محیطی بوده است. در سالهای اخیر بحث‌های توسعه پایدار از بحث‌های محافظت محیطی گذر کرده و شامل ترکیبی از نیازهای اقتصادی اجتماعی و کالبدی شده است. شاخص‌های

بدین ترتیب، ارزیابی ابعاد گوناگون محله راهنمایی از نظر پایداری به صورت زیر خواهد بود.

۱-۱-۳- ارزیابی ابعاد کالبدی
با در نظر گرفتن شاخص‌های محله در بعد کالبدی ابتدا بوسیله پرسشنامه‌ها هر یک از عوامل موثر را

جدول ۱-۳- ارزیابی ابعاد کالبدی محله و میزان رضایتمندی ساکنان محله

ردیف	شاخص‌های کالبدی	یافته‌های کمی مطالعه میدانی (به درصد)		رضایتمندی ساکنان محلی	عدم رضایتمندی ساکنان محلی
		مطلوب	نامطلوب		
۱	پیاده روها	۲۵	۷۵	*	*
۲	جوی‌های آب	۶۷	۹۳.۳	*	*
۳	روشنایی معابر	۱۵	۸۵	*	*
۴	آسفالت معابر	۱۰	۹۰	*	*
۵	امکانات ورزشی-تفریحی	۱۶.۷	۸۳.۳	*	*
۶	جمع‌آوری زباله	۷۱	۲۹	*	*
۷	حمل و نقل عمومی	۱۸	۸۲	*	*
۸	ابعاد کالبدی در شرایط اقلیمی نامناسب	۱۲	۸۸	*	*
۹	وجود مکانهای شاخص و تاثیرگذار محلی	۵۱.۶	۴۸.۴	*	*

ماخذ: پیمایش میدانی نگارنده

در نمودار شماره ۱-۳ میزان پایین مطلوبیت را در شاخص پایداری در محله راهنمایی میتوان به وضوح مشاهده کرد.

نمودار ۱-۳- ارزیابی میزان مطلوبیت شاخص‌های کالبدی در محله راهنمایی

ماخذ: پیمایش میدانی نگارنده

۳-۱-۲- بررسی ابعاد اجتماعی

جدول ۳-۲- ارزیابی ابعاد اجتماعی محله راهنمایی و میزان اعتماد محلی و پیوندهای اجتماعی

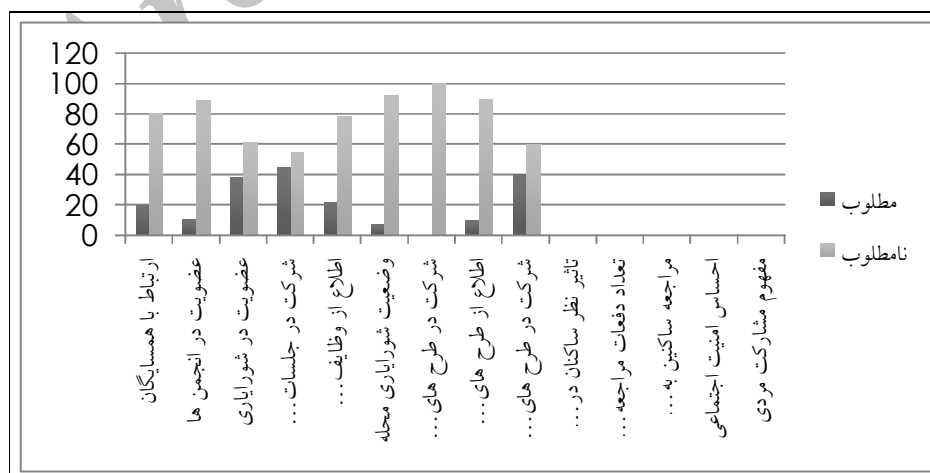
ردیف	شاخص‌های اجتماعی	یافته‌های کمی مطالعه میدانی (به درصد)		اعتماد محلی و پیوندهای اجتماعی	عدم اعتماد محلی و از هم گسیختگی اجتماعی
		مطلوب	نامطلوب		
۱	ارتباط همسایگان با یکدیگر (سرمایه اجتماعی)	۲۰	۸۰	*	*
۲	عضویت در انجمنها و صندوق‌های قرض الحسنه	۱۱	۸۹	*	*
۳	عضویت در شوراییاری	۳۸.۳	۶۱.۷	*	*
۴	شرکت در جلسات شورا یاری	۴۵	۵۵	*	*
۵	اطلاع از وظایف شوراییاری‌ها	۲۱.۶	۷۸.۴	*	*
۶	وضعیت شوراییاری محله	۷/۵	۹۲/۵	*	*
۷	شرکت در طرح‌های به انجام رسیده	۰	۱۰۰	*	*
۸	اطلاع از طرح‌های آینده‌ی محله	۱۰	۹۰	*	*
۹	شرکت در طرح‌های محلی در صورت اطلاع	۴۰	۶۰	*	*
۱۰	تأثیر نظرات ساکنین در حل مشکلات	۴۵	۵۵	*	*
۱۱	تعداد دفعات مراجعه به شهرداری تاکنون	۴۱/۲	۵۸/۸	*	*
۱۲	مراجعه‌ی ساکنین به شهرداری	۶۳.۴	۳۶.۶	*	*
۱۳	احساس امنیت اجتماعی	۴۸.۳۳	۵۱.۷	*	*
۱۴	مفهوم مشارکت مردمی	۲۳	۷۷	*	*

ماخذ: پیمایش میدانی نگارنده

باعث افزایش پایداری و رشد محله در ابعاد اجتماعی محلات است با توجه به نتایج بدست آمده در محله راهنمایی نسبتاً پایین است.

در نمودار شماره ۳-۲ می‌توان عدم اعتماد محلی و از هم گسیختگی اجتماعی را در محله راهنمایی می‌توان به وضوح مشاهده کرد. میزان مطلوبیت اجتماعی که

نمودار ۳-۲- میزان مطلوبیت ابعاد اجتماعی

ماخذ: پیمایش میدانی نگارنده

در محله نشان می‌دهد که میتوان گفت در حال حاضر علیرغم داشتن موقعیت ویژه اقتصادی این محله بقای اقتصادی بسیار پایین است.

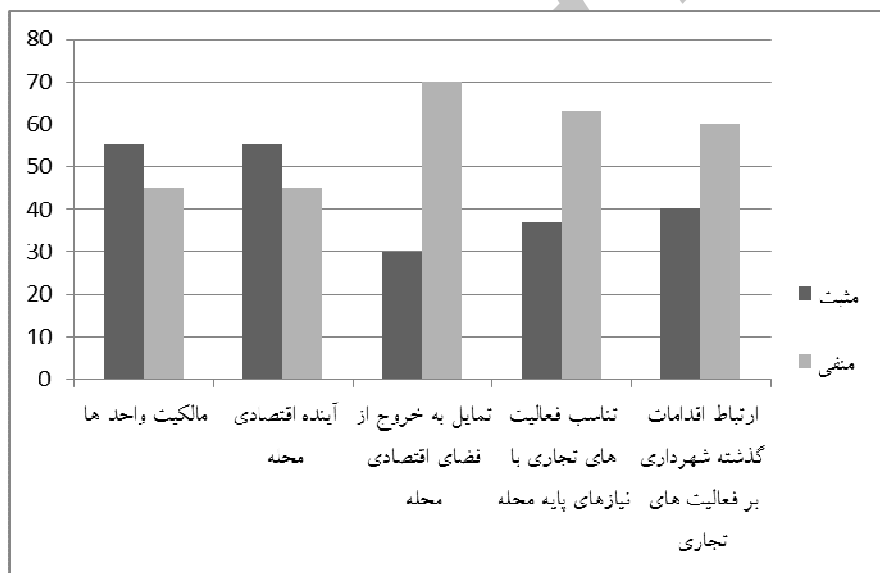
۳-۱-۳- بررسی ابعاد اقتصادی: برای بررسی شاخص‌های اقتصادی محله راهنمایی و ارزیابی میزان بقای اقتصادی این محله یافته‌های کمی مطالعه میدانی بررسی شده است. نمودار ۳-۳ میزان بقای اقتصادی را

جدول ۳-۳- ارزیابی ابعاد اقتصادی محله ی راهنمایی و میزان بقای اقتصادی محله

ردیف	شاخص‌های اقتصادی	یافته‌های کمی مطالعه ی میدانی (به درصد)		عدم بقای اقتصادی
		مثبت	منفی	
۱	مالکیت واحدها	۵۵	۴۵	*
۲	آینده اقتصادی محله	۵۵	۴۵	*
۳	تمایل به خروج از فضای اقتصادی محله	۳۰	۷۰	*
۴	تناسب فعالیتهای تجاری با نیازهای پایه محلی	۶۳	۳۷	*
۵	ارتباط اقدامات گذشته شهرداری بر فعالیتهای تجاری	۴۰	۶۰	*

ماخذ: پیمایش میدانی نگارنده

نمودار ۳-۳- ارزیابی بقای اقتصادی در محله راهنمایی

ماخذ: پیمایش میدانی نگارنده

۴- نتیجه گیری

مدیریت نوین شهری با محور قرار دادن انسان و تأمین نیازهای اولیه و اساسی او در سطح اجتماعات محلی در صدد تفوق نسبی کارکردهای اجتماعی، مانند مشارکت‌های همگانی و دخالت در تعیین سرنوشت و تصمیم‌گیری، عدالت اجتماعی به کارکردهای فیزیکی

آن چنان که نشان داده شد، طبق داده‌های آماری موجود و تحلیل آنها سازوکارهای حاکم بر محله راهنمایی در ابعاد مختلف تناسبی با مدل تحقق توسعه پایدار محلی نداشته و تغییرات اساسی را در جنبه‌های گوناگون توسعه در سطح محلی می‌طلبد.

شناخت عناصر و مرزهای محله‌ی راهنمایی می‌تواند باعث پایداری این محله شود. از دیگر عوامل موثر در امر پایداری تشویق به سکونت درازمدت در محله، جلوگیری از مهاجرت ساکنان اصلی در محلات، وجود تعامل و همبستگی میان ساکنان محله به منظور ارتقاء حس تعلق و وابستگی در ساکنین محله‌ی راهنمایی است.

استقرار کاربری‌هایی با عملکرد تا پاسی از شب، به منظور ارتقای امنیت و سرزنده سازی محیط آن نیز در این محله احساس می‌شود.

با افزایش حس مشارکت در افراد محله در قالب گروه‌ها و سازمان‌های محلی مثل شورایی‌ها، در راستای انجام امور محله و رفع مشکلات آن می‌توان به پایداری بیشتر محله‌ی راهنمایی رسید.

طراحی برنامه‌ی بلندمدت، چند سویه، با نگاه به رویکردهای کارآمد جهانی در خصوص توسعه محله‌ای و با محوریت مدیریت یکپارچه شهری، به نحوی که اجزاء این برنامه جامع با فرهنگ و هویت محلات شهری ایران منطبق باشد.

هماهنگی با دانشگاه‌ها، مراکز علمی-پژوهشی و بخش‌های تحقیقاتی مرتبط جهت شناخت کارشناسان و متخصصان امور شهری و بهره‌گیری از آنها در سازمان‌ها و نهادهای مختلف اداره امور شهر و به ویژه سطوح محلی.

بازنگری قوانین و مقررات شهری به منظور پیش بینی راهکارهایی عملی و با ضمانت اجرایی قوی جهت تحقق مطلوب مفهوم شهروند و شهروندی در امور شهری از طریق تشکیل کمیته‌ها و گروه‌های تخصصی حقوقی.

و ظاهری مانند بکارگیری ساخت و سازهای فیزیکی و کالبدی در سطح شهر، زیباسازی، ... است. این ساختار مدیریتی، ایجاد ساختار تشکیلاتی غیرمتمرکز برای سازمان‌ها و حکومت‌های محلی را امری ضروری می‌داند. این مسأله، توسعه منابع جدید، آموزش و تعلیم و یگانگی تفکر بین دولت‌های محلی و حکومت مرکزی را می‌طلبد. به عبارتی، مدیریت جدید شهری تنها به معنای تهیه فهرستی از وظایف و فعالیت‌ها برای مدیران که احیاناً در گذشته وجود نداشته نیست. این مدیریت شامل برخوردی نوین با مسأله مدیریت شهری است. شیوه‌ای است نوین از عملکرد یک سازمان، در برخورد با دولت مرکزی و مردم است. قطعاً این گونه اعمال مدیریت، پویایی بیشتر و خودکفایی مؤثر و فعالیت‌های را با جهت‌گیری به سوی اکثریت جامعه محلی به همراه دارد.

۵- پیشنهادها

پیشنهادات در راستای ارتقاء پایداری محله راهنمایی به قرار زیر است.

طراحی عرصه‌های تجمع عمومی به گونه‌ای که تلفیقی از فضاهای خدماتی، تفریحی به منظور ارتقاء تعاملات اجتماعی میان ساکنین محله راهنمایی به وجود آید.

افزایش نشانه‌ها و نمادها در محله جهت کمک به مسیریابی و تشخیص یافتن بافت محله راهنمایی می‌تواند در افزایش

پایداری محله تاثیر بسزایی داشته باشد، همچنین وجود ورودی‌های تعریف شده و منحصر به فرد در محله و فقدان عوامل انقطاع در محله در امر

پاکزاد، جهانشاه، (۱۳۸۲)، بررسی تطبیقی شهرهای ایرانی و اروپایی برای ریشه یابی موانع تاریخی مشارکت مدنی، نشریه علمی-پژوهشی صفا، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۲۵، تهران. پاکزاد، جهانشاه، (۱۳۸۶)، سیر اندیشه‌ها در شهرسازی- از کمیت تا کیفیت (جلد ۲)، شرکت عمران شهرهای جدید تهران.

توسلی، غلامعباس، (۱۳۷۰)، نظریه‌های جامعه شناسی، تهران، انتشارات سمت. حاجی پور، خلیل، (۱۳۸۵)، برنامه ریزی محله مینا رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۶.

حبیبی، محسن و سعیدی رضوانی، هادی، (۱۳۸۴)، شهرسازی مشارکتی، کاوشی در شرایط ایران، نشریه هنرهای زیبا دانشگاه تهران، شماره ۲۴. دادفر، مژگان، (۱۳۸۸)، بررسی عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در شوراییاری حمله (مورد مطالعه محله نیاوران تهران)، به راهنمایی محمد جواد زاهدی، دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده علوم اجتماعی.

ربانی، رسول، جامعه شناسی شهری، (۱۳۸۱)، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول. رفیعیان، مجتبی، عسگری، علی، عسگری زاده، زهرا، (۱۳۸۸). رضایت مندی شهروندان از محیط‌های سکونتی شهری، مجله علوم محیطی، سال هفتم، شماره اول.

زیاری، کرامت الله، (۱۳۹۰)، اصول و روش‌های برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات دانشگاه تهران.

سیف الدینی، فرانک، کرامت اله زیاری، احمد پوراحمد، عامر نیک پور، (۱۳۹۱)، مقاله، تبیین

اطلاع رسانی و فرهنگ سازی برنامه ریزی شده و مدون پیرامون ابعاد مختلف توسعه و مدیریت محله ای با متدهای مؤثر و با ضریب نفوذ اجتماعی بالا در دو سطح مختلف شامل ارتقای آگاهی‌های عمومی با محوریت ساکنین محلی و ارتقای آگاهی‌های مدیریتی و تخصصی با محوریت مدیران، برنامه ریزان و تصمیم سازان.

در پایان باید دانست، مادامیکه توسعه محله ای و اهداف متعالی آن از بند الفاظ و شعاع خارج نگردد، مشارکت فراگیر مردمی در معنای حقیقی و در فضایی غیر سیاسی رشد نکند، آموزش برنامه ریزی در سطوح محلی به عنوان یک تخصص علمی-کاربردی معنا نیابد، منابع مالی پشتوانه محکمی برای اجرای برنامه‌های توسعه نباشد و شهروند و حقوق مرتبط با آن جنبه عینی و عملی به خود نگیرد، در حرکت به سوی توسعه اجتماعات محلی راه به جایی نخواهیم برد.

منابع

برآبادی، محمود؛ (۱۳۸۴) الفبای شهر (مجموعه مقالات ماهنامه شهرداریها)، تهران، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور. بیک دلی، آذر، (۱۳۸۷)، طراحی حوزه محلی در منطقه آزاد اروند با تکیه بر اصول نوشهرگرایی، به راهنمایی دکتر مصطفی بهزاد فر، دانشگاه علم و صنعت ایران، دانشکده معماری و شهرسازی. پاپلی یزدی، محمد حسین و رجبی سناجردی، حسین (۱۳۸۲)، "نظریه‌های شهر و پیرامون"، تهران، انتشارات سمت

پراکنش و فشردگی فرم شهری در آمل با رویکرد فرم شهری پایدار، پژوهش‌های جغرافیای انسانی. فروزنده، محسن، (۱۳۹۲)، نوشهرگرایی و راهکارهای احیای بافت‌های فرسوده شهری (مورد مطالعه محله سنگلج تهران)، نشریه اینترنتی سازمان نوسازی شهر تهران، شماره مقاله ۰۲۳۰۳

گلکار، کوروش، (۱۳۸۴)، راهبرد توسعه شهر چیست؟ نشریه شهرنگار، تهران، مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران، شماره ۳۰

موسوی، سید احمد، (۱۳۸۸)، برنامه ریزی توسعه محله ای با تاکید بر سرمایه‌های اجتماعی (مورد مطالعه کوی طلاب مشهد)، به راهنمایی دکتر علی اکبر تقوایی، دانشگاه تربیت مدرس.

Rioux, L. and Werner, C (2010), Residential satisfaction among aging people living in place. *Journal of Environmental Psychology*, Volume 31, Issue 2, June 2011, Pages 158-169

Liu, A.M.M (1999), Residential satisfaction in housing estates: a Hong Kong perspective. *Automation in Construction*, Volume 8, Issue 4, April 1999, Pages 511-524.

Carmona, M. (2006). *Publicplaces Urban Space: the dimension of urban design*. Oxford: Architectural Press. -
www.citiesalliance.org
www.dbz.com